

משום דנפ"מ נמי לענין נזקין במאי דמסקינן דבבעלי חיים מודה דבעי נטירותא יתירא ואף למאי דכתיבנא לעיל דאף שומר שכר גופי' א"צ לשומרה שמירה מעולה לענין נזקין דשן ורגל אלא בשמירה פחותה סגי וזה מוכרח מדתנן נכנס הרועה תחתיו מ"מ נפ"מ היכא דבבעלים גופא בעי שמירה מעולה כגון בקרן תם או מועד לכל חד כדאית ליה וא"כ שפיר קמ"ל דשומר אבידה הוי שומר שכר ובעי נמי שמירה מעולה אבל אי הוי שומר חנם הוי סגי ליה בשמירה פחותה דכלתה לו שמירתו, והכי איתא להדיא בפרק שור שנגח (דף מ"ה ע"ב) גבי שומר חנם גופא וסד"א דהוא הדין לשומר אבידה וקמ"ל דלא ודו"ק:

בנמרא אתמר שומר אבידה וכו'. לכאורה יש לתמוה מאי ענין האי סוגיא לכאן שאינה מקומה כלל אלא בפרק אלו מציאות הו"ל לאתויי מיהו בסמוך גבי מודינא בבעלי חיים יתבאר קצת הא דמייתי לה הכא ועל פי הסוגיא שכתבתי לעיל:

שמירה מעולה מיעט הכתוב ולא ישמרנו לזה ולא לאחר. ומ"מ נראה דבשומר אבידה כיון דאמרינן דהיכא דנקטא ניגרא ברייתא בעי נטירותא יתירא לענין שלא תאבד א"כ הוא הדין אם שמרה בשמירה פחותה כשומר חנם ויצאה והזיקה חייב אלא צריך לשומרה שמירה מעולה כשומר שכר ולפי"ז נראה דמהאי טעמא מייתי הכא האי מלתא דפלוגתא דרבה ור"י

רא"ש ב"ק ו:ד - איתמר שומר אבידה רבה אמר כשומר חנם דלא מטיא ליה שום הנאה בשמירה זו. ורב יוסף אמר כשומר שכר. וזהו שכרו דאי מיתרמי ליה עניא בשעה שהוא מכניסה לביתו או בשעה שהוא עוסק בצרכי אבידה כגון אם היא בהמה ומאכילה או משקה ואם היא טלית ושוטחה או מנערה פטור מליתן לו פת. דהעוסק במצוה פטור מן המצוה. ורבה סבר דבשביל דבר מועט כזה לא חשיב שומר שכר דלא שכיח שיזדמן לו עני בשעה שהוא עוסק באבידה.

קצות החושן עב:לד - ...אע"ג דלרבה לא הוי שומר שכר משום פרוטה דרב יוסף, מודה דהוי הנאה עכ"פ אלא דאינו שוה פרוטה, וכמ"ש תוס' פרק אלו מציאות (ב"מ) דף כ"ט (ע"א ד"ה והוי) דגם רבה מודה דבשעה שמתעסק באבידה דפטור מלמיתב ריפתא לעניא אלא דלא ס"ל שיהא שומר שכר בעבור זה כיון דלא שכיח שבשעה שמתעסק בה יבא העני ע"ש, והיינו משום דשומר שכר לא הוי כי אם שכרו פרוטה וכמ"ש ש"ך בסימן ש"ג (סק"א)

שו"ת מהר"ח אור זרוע ס' קסג - ורבה אמר לך נהי דמפטר לא מקרי הנאה, ולא חשש לפרש הטעם. ושמא משום דניחא ליה לקיים וחי אחיך או משום דלא שכיחא

ר"ן סוכה יא. - ואיכא למידק אם יכולין לקיים את שתיהן אמאי פטורין דאטו מי שיש לו ציצית בבגדו ותפילין בראשו מי מפטר משאר מצות הא ודאי לא וה"נ מוכח בפרק אין בין המודר דאמרינן התם [דף לג ב] המודר הנאה מחבירו מחזיר לו אבדתו אע"ג דמהני ליה פרוטה דרב יוסף משום דלא שכיח ואי כל זמן שאבדה בידו מפטר מליתן ריפתא לעניא הא ודאי שכיחא טובא אלא על כרחין לא מפטר אלא שעה שהוא עוסק בה כגון טלית של אבדה ששטחה לצרכה או בהמה שנותן לפניה מזונות דלא שכיח שבאותה שעה יבא עני וישאל ממנו לפיכך העלו בתוספות דלא פטירי אלא היכא שאם יקיימו מצות סוכה יבטלו ממצותיהן

רשב"א ב"ק נו: - בההיא הנאה דלא בעי למיתב ליה ריפתא דהעוסק במצוה פטור מן המצוה. וממה שכתב הראב"ד ז"ל בפרק השוכר את האומנין גבי במלוה צריך למשכון נראה שהוא סבור דכל שהמשכון בידו פטור מן המצוה, אבל כאן כ' בתוס' שאין שומר אבדה פטור מליתן רפתא לעניא אלא כשעוסק בצורך המצוה שהיא האבדה לחוד, שאם אי אתה אומר כן מי שמניח תפילין בראשו או מזוזה בפתחו יהא פטור מכל המצות, אלא לא אמרו אלא בזמן שהוא עוסק בה לפי שאי אפשר לו לעשות זה וזה אבל כל שאינו מתעסק בה שאז אפשר לו לעסוק במצוה אחרת חייב

מאירי ברכות יא. - כל מקום שאמרו שהעוסק במצוה פטור מן המצוה דוקא בעוד שהוא עושה את המצוה ושאינן האחרת נעשית אלא בדחייתה של זאת אבל בעוד שאינו עושה אותה מצוה או שאין זו נדחית בכך ואפשר לקיים את האחרת בקיומה של זאת לא נפטר בכך כמו שאמרו בשומר אבדה שנפטר מנתנית פת לעני מתוך שאם ילך לביתו תעלם האבדה ותחזור ותאבד וכן כל כיוצא בזה אבל אם היא אבדה שאפשר לגנוזה וכבר גנוזה חייב וכן אם מניח תפילין ומביא ציצית הואיל ובקיומן אפשר לקיים שאר מצות חייב בכל המצות וראיה לדבר מה שאמר העוסק במצוה פטור מן המצוה ולא אמר המקיים את המצוה

גדולה יותר, אם התחיל בראשונה אינו פוסק כמבואר באר"ז וריטב"א (מובא במ"ב סי' ל"ח ס"ק כ"ט), וכן ראיתי בספר דרך אמונה ה' צדקה שמצדד כן, ומה עוד שדין תורה הוא שאין מעבירין על המצוות, וכשמפסיק התפילה ומחפש בכיסו כסף, וכ"ש כשממתין עד שהעני פורט מעותיו נמצא עובר ממצוה למצוה ומסברא נראה דאסור. אכן לעניית קדושה וברכו וכדומה ביארנו במק"א, שאדרבה אם הציבור אומרים והוא אינו משתתף עמהם עובר איסור, ולכן צריך להפסיק. ואף שעוסק במצוה פטור ממצוה אבל לא הותר לו לעבור איסור משום כן, (עיין היטב מועדים וזמנים ח"א צ"ג בהגה"ה), ובענינו מפורש בגמרא בפרוטה דרב יוסף, שעוסק במצוה דאבידה פטור לתת לעני, (ב"ק נו:): הוא הדין כאן כשעוסק בתשבחות להבורא ית"ש מה לו להפסיק, וק"ו שאפילו ריפתא לעני פטור מלתת אף שצריך העני לאכול, וכ"ש בזמננו שיש מהם רמאים שאינם עניים כלל, ועכ"פ לא צריכים דוקא עכשיו את הכסף, ע"כ ראוי להמשיך בתפלה ואינו חייב לתת כשמטרידו עד שמוכרח להפסיק תפלתו משום כן.

הן אמת שדעת כמה אחרונים שהעוסק במצוה שבין אדם למקום לא נפטר ממצוה שבין אדם לחבירו, ורק שומר אבידה פטור מן המצוה כיון שעוסק במצוה לחבירו. ולשיטתם לכאורה היה צריך להפסיק ולתת, אבל הדבר תמוה, שאדרבה מצוה דבין אדם למקום חמיר טפי ומצוה בין אדם לחבירו קיל, דהא לא דחינן איסורא מקמי ממונא וכמבואר בב"מ (לב.) וגם אפשר במחילה, ע"כ ודאי נראה דפטור ממנה כשעוסק במצות הבורא. ונראה לע"ד שבאמצע ק"ש ודאי לא יתן, וגם הגבאי צדקה אין לו לבקש ממנו באותה שעה, ואם יפסיק ויתן אינה מצוה אלא עבירה. אבל המתפלל פסוקי דזמרה כיון שאם באו אצלו לדבר הרשות היה מפסיק לרמוז להם מה לעשות, אף שאם מטרידו פטור, כה"ג נראה שאם רוצה לתת כדי לקיים מצות צדקה, לא אמרינן בזה אין מעבירין על המצוות, שהרי הוא מעביר אז גם לדבר הרשות וכש"כ שאין איסור לדבר מצוה, משא"כ בק"ש דבעי כוונה טפי, שאין מפסיקין לדבר הרשות, הוא הדין לדבר מצוה דצדקה אסור להפסיק. וראה מש"כ להלן שאפילו מבקש ממנו פטור, ואין בו משום אל ישוב דך נכלם, ואף שהעוסק במצוה אינו פטור מהלאו, מ"מ פטור כיון שאינו נדחה אלא לשעה ומחמת שכעת הוא עסוק

אוצר החכמה

בולים למכתב פטור מן הדין, ורק ממדת חסידות לזכות בהמצוה ראוי כן, ולע"ד ח"ו לומר כן, ומלבד מה שאביו מצטער כשאינו שומע מבנו ונכנס לחשש ארור מקלה אביו ואמו ח"ו, דהרי דרך בני אדם להתקשר ולשלוח מכתבים לידידים ובהמנעות מלעשות כן לאביו מראה שאין אביו חשוב לו ומבוזה בכך, ולהמנע ממקלה אביו ואמו צריך להוציא ממון רב, ועוד נראה שגם מדין כיבוד לא גרע כיבוד אב מכל מ"ע, ואם בגופו חייב כ"ש מעט כסף, ורק לחייבו לפרנסו משלו אינו חיוב מדינא, וע"ז נמצא דאמרינן משל אב ולא משל בן וכמש"ג.

ולמעשה כבר ביארנו שאם האב זקוק לעזרה, אזי אפילו יש לפני הבן מקרי צדקה חמורים יותר, חייב לתת כל כספי צדקה שלו לעזור לאביו מכח המ"ע דכיבוד אב, והוספנו דכשעושה כן אסור לו לספר לאביו שזהו מעות צדקה, שבוה יגרום לעגמת נפש לאביו כשישמע שמקבל צדקה, ויש מאכיל לאביו פסיוני וטורדו מן העולם עיין קידושין לא. והבן חייב רק להנעים לאביו, ע"כ לא יגלה לו שהמעות באו מכספי צדקה שלו, ואם יכול הבן להחזיק את האב בכבוד מכספו שלו, לא יקח לזה ממצות צדקה, ותבוא מארה למי שמפרנס אביו ממצות צדקה שלו, ונראה דהיינו רק לאחר שישאר לו שיעור המספיק להוצאות ביתו, וכן מבואר בש"ך יו"ד רנ"א ס"ק ה' ע"ש. ואם יש כמה בנים ישלם כל אחד כפי אפשרותו, ואם אחד לא משלם כמצותו מוטל על השאר, וזכות רבה לקיים מצות כיבוד אב ואם, ובירושלמי איתא גבי קריעה על אביו או אמו דלא סגי בקריעה גרידא אלא צריך לקרוע כל בגדיו עד שמגלה לבו, והיינו טעמא שמעכשיו מפסיד גם מצות כיבוד אב ואם שזכותה רבה מאד, ע"כ קורע יותר להראות שמצטער גם על הפסד מצוה זו.

[142598]

סימן רפז

שאלה: גבאי צדקה המסתובב באמצע התפלה או בק"ש וברכותיה לאסוף כסף אם לתת לו

הנה לכאורה דינא הוא דהעוסק במצוה פטור מן המצוה, וכיון שעכשיו מתפלל אפילו פסוקי דזמרה מקיים מצוה לעבוד ה' בתפלה, וע"כ כשעוסק במצוה אפילו לא יתבטל ממנה ואפילו המצוה השניה

בק"ש, וגם העני אסור לו לבקש באותה שעה.

ובאחרונים יש שנסתפקו באין מעבירין על המצוות, אם היינו דוקא ממצוה למצוה אבל לדבר הרשות מותר, ונראה שאם רגיל להפסיק לדבר הרשות אין איסור להפסיק גם לדבר מצוה, וע"ז אנו סומכין בשלוחי מצוה לאסוף כסף לצדקה או לפדיון שבויים שמפסיקים באמצע להתפלל מנחה וכדומה, ולא אמרינן העוסק במצוה פטור ממצוה אחרת ואין מעבירין, אם אינו מקפיד להפסיק באמצע לדבר הרשות, כגון לדבר עם חבריו בדברי רשות, א"כ לצרכי גבוה להתפלל מנחה לא גרע, וכן בנידון דידן במקומות שמפסיק לדבר הרשות, אף שמפסיק לדבר מצוה אין בזה איסור וכמש"ג.

אוצר החכמה

ולפי זה למעשה כשעוסק בק"ש ובא עני לא יפסיק לתת לו פרוטה, ומה עוד שיש לומר דאסורא קעביד ולא מצוה, ובפסוקי דזמרה אף שפטור כשמתפלל, כיון שמפסיק לרמו לחבירו ולא חשיב הפסק מותר לתת, ובאמצע ברכות ק"ש צ"ב ונהגו להקל.

ואגב אני מסתפק בדברי הרמב"ם רפ"ז דמתנות עניים, דלכאורה מדויק מדבריו חידוש גדול, וז"ל: "מ"ע ליתן צדקה לעניי ישראל כפי מה שראוי לעני אם היתה יד הנותן משגת" ע"ש, וכה"ב שם לענין הלאו שעוברין בצדקה מסיק "וכל הרואה עני מבקש והעלים עיניו ממנו ולא נתן לו צדקה עבר בל"ת שנאמר לא תאמץ את לבבך", הרי שלענין המ"ע נקט סתם ליתן לעני ובלא תנאים, אבל בל"ת ביאר שעובר רק כשהעני מבקש ומעלים עיניו ממנו משמע כשאין העני מבקש אינו עובר. ומסופקני אם העני איננו מבקש כלל אלא רק גבאי צדקה תובע ממנו אם עוברין בל"ת, אי נימא דהאיסור הוא רק כשעני תובע ולא נתן לו, או נימא שגם בגבאים שמבקשים ממנו כסף ומעלים עיניו ולא נתן עובר בל"ת, שהתובעים הם שלוחי העניים וכמוהם לענין הלאו, (ונראה שתבעו דאמרינן בזה שעוברים הלאו אינו דוקא תביעה בפה, אלא כל שעובר מאיש לאיש ומראה שרוצה כסף דינו כתבעו בפה, ומדויק מאד לשון הרמב"ם דלא כתב מבקש ממנו, אלא "הרואה עני מבקש". וכן הדין לענין לאו דלא תלין שעוברים רק בתבעו, נראה שאם בא לפניו באופן שמוכח שכוונתו לתובעו הוה כתובעו ועובר).

כעין זה נסתפקתי הלכה למעשה, שברמב"ם כתב (פ"ז דמת"ע ה"ז) "ואסור להחזיר את העני ששאל ריקם ואפילו אתה נותן לו גרוגרת אחת שנאמר אל ישוב דך נכלם", והיינו שאם עני תובע ממנו אסור לדחותו לגמרי ומן הדין צריך לתת לו לפחות משהו, וכן ראיתי אצל מרן הגריו"ס זצ"ל (הגאב"ד דבריסק) שהלך ברחוב ועניים היו מסתובבים ומבקשים ונדמה לו שלא נתן לעני משהו, חזר שוב לחפשו לתת לו משהו וכמבואר ברמב"ם. ויש להסתפק אם דוקא בעני הדין כן וכלשון הפסוק "אל ישוב דך נכלם" שמתבייש העני כששואל ולא נותנים לו, או נימא שגם בגבאי צדקה המבקש לעניים הדין כן, שאם שואל ולא נותנים לו מאומה ה"ה מתבייש וגם בזה אסור, וד"ז צ"ב.

והנה הקשו האחרונים למה העוסק במצוה פטור מצדקה הלאו בצדקה יש גם לאו ועוסק במצוה אינו פטור מלאו, ותירצו שהלאו שבצדקה בא לחזק את העשה, ואם אין את המ"ע דצדקה שהעוסק במצוה פטור מן המצוה ממילא גם אין הלאו, אבל לרמב"ם הנ"ל יש לומר שאינם תלויים זה בזה, ואיכא לאו מיוחד כשתובע ולא נותן לו שמביישו, ואם פטור מהעשה אין מוכח שפטור גם מהלאו, ועיקר הקושיא ל"ק להרמב"ם, שעוסק במצוה אינו פטור מהלאו, ואה"נ בתבעו עני אינו פטור אף שעוסק במצוה, והפטור לתת ריפתא לעניא היינו כשמזדמן עני לפניו ולא תבעו, בזה הוא דפטור שאין בזה לאו אלא עשה. **מידה** אף אי נימא שהעוסק במצוה כשתבעו ממנו אינו פטור מחמת שיש לאו, נראה דהיינו כשדחאו עבר בלאו, אבל בנדון הנ"ל שעומד באמצע ק"ש ותפלה ולא נתן לא חשיב דחאו אלא לזמן, ומפני שעוסק במצוה כה"ג מותר, וליכא הלאו או החיוב ד"אל תשיב דך נכלם", וגם העני אסור לו לבקש אז ממנו ולהפריעו.

סימן רפח

שאלה: בצדקה בחו"ל אם לתת עבור מוסדות בארץ ישראל או תלמוד תורה וישיבות שבעירו קודמים.

כשנסעתי לבקש עזרה למוסדות התורה בארץ ישראל, היו שטענו שמצב המוסדות בעירם קשה מאד, ועניי עירך קודמין. ולא באתי לדון

שו"ת שבט הלוי חלק י סימן קנז

ב"ה, כ"ח כסלו תש"ס לפ"ק .

כבוד ידידי המכובד הה"ג היקר עדין הנפש ר' יוסף קולמן לאי"ט קרית ספר .

אחדשה"ט באהבה .

הנה מע"כ הציע לפנינו, בענין הכוללים ששוקדים אברכים יקרים עה"ת במסירות נפלאה בהתמדה גדולה, וקורה לעתים קרובות, שבאים גבאי צדקה ומפסיקים את הלומדים עבור המגבית למענה באו וכו', ואין ספק כי מצות צדקה היא לאין ערוך, אבל לאידך ע"י שניגשים לכל אברך בנפרד, מפסיקים ממשנתם, ומעלת לימוד התורה בהתמדה סדר שלם לא עלתה בידם, ושאלתו אם לא ניתן לדחות הגבאים על שעת סוף סדר, והעסקנים לעומת זה טוענים שהזמן המעולה לאסיפת תרומות אלה היא בשעות אלה שאפשר לפקוד הרבה כוללים ומוסדות התורה, זה תמצית שאלתו מי נדחה מפני השני .

ובתשובת דבר זה אומר בקיצור, הנה ז"ל הרמב"ם פ"ג ה"ד מת"ת, הי' לפנינו עשית מצוה ות"ת אם אפשר להמצוה להעשות ע"י אחרים לא יפסיק תלמודו ואם לאו יפסיק ויחזור לתלמודו ע"כ, והוא מש"ס מו"ק ט' ע"ב דיש הבדל בין אפשר לאי אפשר ע"י אחרים, ובירושלמי פ"ק דחגיגה ובאבות דר"נ (פ"ד ב' ג'), דר' יהודה כשהי' ראה את המת (שמעבירים) או את הכלה מקלסין הי' נותן עיניו בתלמידים ואמר המעשה קודם, ושם מסיים נמי בירושלמי, דוקא אם אי אפשר ע"י אחרים אבל בדאפשר ת"ת קודם, ועיין פלוגתת המג"א וא"ר או"ח סי' ר"צ בענין בטול סעודת ג' סעודות מפני דרשת דברי תורה .

ובענין צדקה אם הי' בקשת הצדקה ממש צורך אותה שעה ויש ביד הנתבעים האמצעים לכך ודאי פשוט דמבטלים ת"ת לאו דוקא מפני צדקה אלא גם מפני כל מ"ע שבתורה כנ"ל .

אבל נדונים אלה של מגביות נהי' דיהיו ברורים שהם צורך צדקה וחסד ממש, וגם נפסוק שמוטלים גם על לומדי תורה קטני יכולת, הא מדובר כאן מאברכים צדיקים במעשיהם שאין רוצים להשתמט ממצוה זאת, ויתנו גם אחרי או לפני הסדר בלי שיפריעו להם כל פעם סדרי הלמוד, אלא משום נוחיות המתרימים (בחשבם כן) הם באו דוקא בשעת הלמוד, בכזה פשיטא דע"פ הלכה אין צריך לבטל סדר הכלל, ואינו דומה כלל להזדמנות מצוה דוקא בשעת הלמוד וא"א להתקיים ע"י אחרים, [וגם עצם הנדון אני מסופק אם לא נקרא זה אפשר להתקיים ע"י אחרים כיון שהגובים האלה נגשים לכל אדם.]

והרני דוש"ת וטובו, מצפה לרחמי ה' .

